

В.О.Сухомлинський про форми підготовки дитини до школи

В статті розглянуті ідеї В.О.Сухомлинського щодо форм підготовки дитини до школи.

V.O.Suhomlynskyj's ideas as for preparing forms of childrens to school are described in this article.

Нині, коли відбуваються державотворчі процеси в Україні, зокрема реформується система елементарної освіти, провідного значення набувають питання підготовки дітей до школи. Василь Олександрович Сухомлинський був справжнім знавцем і дослідником психології людини, він глибоко розумів душу дитини, її переживання, почуття, прагнення і сподівання, досконало знав психологію взаємин батьків і дітей. Його ідеї в нинішніх умовах суттєво збігаються зі стратегічними завданнями, принципами, напрямками й змістом початкової та дошкільної освіти, допомагають по-сучасному, з урахуванням загальнолюдських і національних пріоритетів забезпечувати підготовку дітей до школи.

Особливу увагу видатний педагог приділяв проблемі підготовки дитин до навчання в школі. „Це велике щастя для батьків: готувати дитину до школи, потім спостерігати її перші кроки на великій стежці до знань. Але це не тільки радість і щастя. Це разом з тим багато турбот і праці. Бо виховання починається з сім'ї, з того часу, як дитина осмислено подивилася на світ і усвідомила себе як живу, активну, діяльну істоту” [2, 173].

Готовність до шкільного навчання – це одночасно процес та результат становлення цілісної навчальної діяльності дитини. У визначенні провідних параметрів готовності до шкільного навчання потрібно враховувати особливості психічного розвитку дитини дошкільного і молодшого шкільного віку, рівень сформованості процесів мислення та мотиваційної сфери. Завдання підготовки дітей до шкільного навчання посідає важливе

місце в проблематиці дитячої психології. Причиною актуалізації цієї проблеми в нашій країні став перехід до навчання у школі, починаючи з шестирічного віку. Підготовка дітей до школи – завдання комплексне, багатогранне, охоплює всі сфери життя дитини.

Сучасною є ідея педагога про те, що дитину необхідно виховувати, орієнтуючись на майбутнє. Якщо врахувати, що незабаром дошкільник має стати школярем, то його успішність великою мірою може визначатися тим, наскільки готовим він підійде до цієї нової й складної для нього діяльності.

Для реалізації завдань підготовки дитини до школи придатні найрізноманітніші форми роботи з сім'єю – колективні батьківські збори, індивідуальні бесіди, консультації з батьками та дітьми, тематичні виставки, шкільні заходи й багато інших. І колективна, й індивідуальна форми мають свої позитивні та негативні сторони. Перевага колективної форми – в наявності широкої аудиторії, у можливості донести інформацію до великої кількості сімей одночасно. Але важливо і з'ясувати вплив на кожного з присутніх. Індивідуальна форма складніша, вимагає від педагога не тільки зовнішньої організації, внутрішньої підготовленості, а й досконалого знання особливостей кожної сім'ї, окремих її членів. Щоб знайти тонкий індивідуальний підхід до батьків, дітей, потрібно докласти зусиль, такту, емоційного напруження. Проте можливість впливати не лише на розум, а й безпосередньо на почуття, є перевагою індивідуальних взаємин.

Маючи великий досвід підготовки дітей до школи, Василь Олександрович Сухомлинський застерігав батьків від захоплення навчанням малюків конкретних умінь, зокрема письма, читання, рахування, і наголошував на тому, щоб створювати загальні передумови успішного навчання. Особливу увагу вченого привертала аспекти фізичного розвитку дошкільника. Він доводив батькам, педагогам, що існує тісний зв'язок між станом здоров'я дитини, її розумовою й фізичною працездатністю, особливо навчальною, оскільки остання потребує постійного напруження емоційно-вольової сфери, фізичного, психічного здоров'я, витривалості.

Важливим фактором зміцнення духовних сил В.Сухомлинський вважав довготривале перебування дитини на свіжому повітрі в природному середовищі, навіть з певним фізичним навантаженням й одночасним пізнанням природи, відкриттям у ній нового, невідомого. Він ставив ряд конкретних завдань щодо забезпечення фізичної підготовки дітей до школи: підвищення супротиву організму простудним захворюванням, розвиток життєво необхідних рухів, формування правильної постави, розширення таких функціональних можливостей дитячого організму, як вироблення звички до систематичних занять гімнастикою, постійне дотримання культурно-гігієнічних навичок життєдіяльності. Успіхів у цьому напрямку можна досягти, використовуючи для покращення здоров'я дитини рекомендації з народної педагогіки, даючи можливість ходити босоніж по росяній траві, купатися у відкритих водоймах, вживати їжу з достатньою кількістю вітамінів. Особливо цінував В.Сухомлинський цілющі властивості повітря, насичені пахощами квітух рослин, лугових трав.

Директора Павлиської школи постійно хвилювали проблеми виховання дітей у сім'ї. Він був твердо переконаний в тому, що успіхів у вихованні можна досягти тільки спільними зусиллями школи та сім'ї. Різномасштабне вивчення сімей розпочиналося за 2 роки до вступу дітей у школу. Педагог наполегливо радив своїм колегам детально вивчати побутові умови, в яких росте дитина, стан її здоров'я, духовний світ сім'ї. Результати спостережень за віковими та індивідуальними особливостями майбутніх школярів записувалися в спеціальні щоденники. Цим займалися в основному вчителі початкових класів. Систематизовані дані спостережень та досліджень суттєво допомагали вчителям обрати найбільш оптимальні методи навчання та виховання.

В.О.Сухомлинський був глибоко переконаний в необхідності виховання дітей у праці з раннього дитинства і намагався свої переконання донести кожній родині. Він постійно наголошував, що надзвичайно важливим елементом сімейного виховання є трудове загартування дітей,

тому кожний першокласник, який переступив поріг Павлиської школи, разом з батьками саджав Яблуню Матері чи Яблуню Батька, Яблуню Бабусі чи Яблуню Дідуся. Діти дбайливо доглядали свої дерева протягом всіх років навчання у школі, перший плід, вирощений власними руками, вони приносили в подарунок своїм рідним. В такий спосіб наймолодші школярі привчалися турбуватися про всіх членів своєї родини і приносити їм радість.

Корисною формою оздоровлення дітей перед школою в досвіді В.Сухомлинського виступала організація літньої праці і відпочинку в „Саду здоров'я”. Педагог вважав таку працю „джерелом здоров'я” [3:3, 94].

В системі підготовки дітей до школи авторитетний науковець керувався принципом природовідповідності. Він звертав увагу на те, що у дитини в цей віковий період переважає наочно-образне мислення. Педагог-практик рекомендував поєднувати безпосереднє пізнання дійсності з „читанням” сторінок „книг” із малюнками про природу, оскільки вважав її найбільш доступним об'єктом пізнання, фактором величезної виховної сили, сферою активної діяльності, середовищем для активного розвитку мислення й мовлення. Саме тому „уроки мислення” серед природи виступають як засоби, методи вдосконалення процесу засвоєння знань, накопичення дітьми багатого чуттєвого досвіду, що важливо для розвитку наочно-образного, словесно-логічного мислення, емоційної пам'яті, образного виразного мовлення.

Василь Олександрович Сухомлинський підкреслював необхідність розумового розвитку дитини з раннього віку, коли її мозок починає інтенсивно розвиватись. Він ставив завдання формувати в таких дітей пізнавальні здібності, уяву, художню творчість, з якими найбільше пов'язана рухливість мисленневих процесів, бажання пізнавати оточуюче, цілеспрямовано відбирати необхідні об'єкти пізнання.

Особливу увагу приділяв проведенню уроків мислення. Він разом із своїми колегами розробив „300 уроків мислення в природі” і створив так звану „Школу під голубим небом”. Щороку протягом липня-серпня педагог

збирав майбутніх першокласників і проводив живе спілкування з природою, з оточуючим світом у Зеленому класі, у шкільному саду, на березі річки, під столітнім дубом. Уроки мислення допомагали вчителю одержати перші уявлення про індивідуальні особливості кожної дитини, розвиток її мислення та сприйняття нею оточуючого світу. Педагог радив у різні пори року організовувати цікаві для учнів, специфічні за тематикою уроки мислення серед природи: „Музика весняної горобини”, „Дідусів виноград”, „Криниця у рідному краї”, „Живе й неживе в природі”, „Знову цвітуть каштани”, „Бузкове дерево”, „У квітучому саду”, „Кульбабка” тощо. Ці уроки є продовженням уроків Школи радості – Школи під голубим небом.

Велику увагу педагог звертав на питання розвитку пізнавальних інтересів дітей, адже саме вони спрямовані на формування активного пізнавального ставлення до оточуючого і є дієвим стимулом для розвитку розумових сил, здібностей дитини, які так необхідні для успішного навчання в школі. У творчості Василя Олександровича Сухомлинського чітко прослідковується принцип розвитку майбутнього школяра через органічну єдність його пізнавальної та емоційної сфер. Провідним принципом розумового розвитку дітей при підготовці до школи педагог вважав максимальну напругу індивідуальних сил у пізнанні оточуючого, адже дитяча думка має бути активною. Це є провідною передумовою свідомого ставлення до навчання.

Сьогодні, готуючи дитину до школи, ми так само будемо говорити про її інтелектуальну готовність і судити про неї з того, як вона вміє мислити, пізнавати необхідні об'єкти, чи вміє порівнювати відомі їй предмети, бачити в них схожість і відмінність, знаходити для групи предметів спільну ознаку, об'єднувати їх, називаючи узагальнюючим словом. Вчитись орієнтуватись у змісті доступного дитині оповідання, сюжетного малюнка, пояснювати дії тих чи інших персонажів казки, складати розповідь з двох-трьох речень – такі навчальні вміння теж стануть вагомим досягненням дитини при підготовці до школи.

Особливий акцент В.Сухомлинський робив на естетичні почуття, підкреслюючи, що останні актуалізують і підсилюють спостережливість дитини, загострюють сприйняття, вносять у її мислення елементи інтуїції. Але одночасно застерігав педагогів, батьків від надмірної емоційної напруги в дошкільному віці і вважав, що вона повинна лише підвищувати ефективність дитячої діяльності та допомагати уникати помилок.

Одночасно в роботі з шестирічками видатний педагог зосереджував особливу увагу на розвиткові уяви, фантазії, різних форм дитячої творчості (словесної, музичної, зображувальної) і рекомендував батькам формувати у дітей образне мислення і власне бачення світу через оригінальне відображення його в різних видах самостійної діяльності.

Цінні рекомендації сформулював педагог батькам та вчителям, які готують дитину до школи, з розвитку мовлення. Він розглядає цю проблему з позицій сьогодення, бо рекомендує вчити дошкільника відчувати красу рідного слова, його відтінки. Наголошує, що слово – це найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Словом можна створити красу душі. Коли людина його відчуває, їй стають доступні краса природи, барви музики, різні відтінки людського буття. Тому при підготовці дітей до школи необхідно забезпечити їм комплексний мовний розвиток: збагачувати словник, допомагати оволодівати граматичною будовою рідної мови, розвивати зв'язне мовлення, словесну творчість [3:5, 167].

Добре орієнтуючись у проблемах початкового навчання в школі, Василь Олександрович Сухомлинський спрямовував увагу батьків і педагогів й на вдосконалення культури читання, вважаючи, що у такий спосіб можна вдосконалити мислення й мовлення школяра, пробудити в нього бажання думати. Тому ще в дошкільні роки необхідно вишукувати засоби вдосконалення методики читання, грамоти, робити цей процес цікавим, привабливим для дітей.

Видатний педагог у роботі з шестирічками, що мають йти до школи, особливу увагу звертав на підготовчий період навчання письма. У цьому напрямку він робив акцент на формування елементарних графічних умінь. Підготовчі заняття в його методиці інтегрувалися із заняттями з образотворчого мистецтва й художньої праці, а також з темами ознайомлення з природою, довкіллям. Одночасно автоматизувалися вміння дитини сидіти за партою, правильно тримати аркуш на парті, олівець в руці, а процес виконання графічних вправ передбачав хвилинки відпочинку – вправи для очей, руки, м'язів тулуба.

Навчаючи кількості й лічби, вміння збільшувати, зменшувати чи урівнювати невелику множину предметів, Василь Олександрович Сухомлинський логічно використовував унаочнення – відомі й зручні для дітей предмети (палички, гудзики, каштани, квасолю тощо). На їх основі п'ятирічні малюки вчилися вираховувати сукупності предметів, утворювати число з попереднього й одиниці, зіставляти кількість предметів, поєднувати їх.

Шкільне навчання, на думку педагога, як свідомо, систематично і планомірно організований процес здійснюватиметься успішніше і матиме кращі результати за умови спільної взаємодіяльності педагогів і батьків. В.Сухомлинський даній проблемі відводив особливу увагу задля створення оптимально сприятливих умов для всебічного і гармонійного розвитку дітей. Він наголошував: „Всі шкільні проблеми стоять і перед сім'єю, усі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, сягають своїм корінням у сім'ю” [3:1, 86].

У відомій книзі „Як виховати справжню людину”, говорячи про любов до знань, школи, учителя, В.Сухомлинський ставить акцент на тому виключно важливому положенні, що „пізнання дитиною світу починається з пізнання людини, а людина відкривається перед дитиною в образі матері, батька і вчителя” [3:2, 343].

Батьки, у поглядах В.Сухомлинського, – не лише головні вихователі і наставники, а й перші вчителі і просвітителі дітей, оскільки саме в ранньому дитинстві закладаються основи їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Тому педагог радив батькам постійно надавати серйозної уваги розвитку у дітей спостережливості, вміння мислити, уявляти, фантазувати, орієнтуватися в різноманітних життєвих ситуаціях.

Якщо в школі у процесі виховання, як зазначав В.Сухомлинський, переважають елементи змістові, то в сім'ї – емоційні. Жоден громадський заклад не може прищепити дитині тих якостей, які формує родина. Саме тому „вчителі повинні звертатися до сім'ї як до такого сприятливого ґрунту, на якому росте, розвивається, виховується дитина” [4, 1]. У передмові до книги „Батьківська педагогіка” В.Сухомлинський підкреслював, що сім'я найкраще сприяє поступовому залученню дитини до соціального життя, у сім'ї „шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини – культурної особистості. Із сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави. На моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи” [2, 22].

На думку педагога, робота з підготовки дітей до школи повинна розпочатися зі створення єдиного колективу батьків, тісно пов'язаного з учительським. Формування єдиного колективу батьків і вчителів забезпечить єдність розбіжностей у виховних діях. „Відсутність батьківського колективу призводить і до відсутності єдиної громадської думки батьків при здійсненні єдиних вимог школи і сім'ї у вихованні дітей” [2, 229]. Педагог розкрив основні шляхи створення такого колективу: батьківські конференції, батьківські дні, консультації для батьків, випуск стіновок, присвячених питанням виховання дітей у школі і сім'ї та ін. Життя доводить правомірність висловлених В.Сухомлинським думок, що школа і сім'я „не тільки діють одностайно, ставлячи перед дітьми ті самі вимоги, а є єдинодумцями, поділяють ті самі переконання, завжди виходять з тих самих

принципів, не допускають ніколи розходжень ні в меті, ні в процесі, ні в засобах виховання” [3:1, 86].

Він детально розробив, глибоко продумав систему підготовки батьків до виховання дитини в сім’ї, а саме: „Школа радощів”, де педагоги спільно з батьками протягом року готували дітей до школи; „Педагогічна школа для батьків”, її заняття проводилися два рази на місяць, що в значній мірі сприяло підвищенню педагогічної культури кожної сім’ї; „Психологічні семінари для вчителів”.

Перспективною формою, що сприяла згуртованості колективу Павлівської середньої школи й виробленню єдиного підходу до розв’язання виховних завдань у співдружності з батьками, були „педагогічні понеділки” (засідання науково-педагогічної ради і заняття психологічного семінару), які організовувалися двічі на місяць. На цих заняттях вдало поєднувались повідомлення вчителів про свою роботу та спостереження за дітьми з теоретичними доповідями. Психологічний семінар В.Сухомлинський називав „творчою лабораторією” вчителя, яка допомагала йому в підготовці до занять у „батьківській школі”.

Озброюючи батьків знаннями важливих педагогічних закономірностей, вікової психології, педагогічної етики, залучаючи їх до роботи в „Школі радості”, В.Сухомлинський домігся розуміння ними діалектики розвитку дитини, що сприяло поживленню системи виховної роботи.

Система поглядів В.Сухомлинського на підготовку дітей до школи ще довгий час буде залишатися актуальною і невичерпною. Реалізація ідей педагога допоможе краще вирішувати питання підготовки дітей до навчання в школі та сприятиме формуванню нового громадянина України.

Література:

1. Завтра в школу / За заг. ред. В.К.Котирло. – К.: Рад. школа, 1977. – 128с.
2. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. школа, 1978. – 263с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976-1977.
4. Сухомлинський В.О. Зв’язок школи з сім’єю. – ЦДАВО України. – Ф. 50 97. Оп. 1. – С.238.